

Ярина Папіж

Львівський державний університет безпеки
життєдіяльності

ЗООНІМІЯ ТА ЗООМОРФНІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ

У статті досліджено особливості використання фразеологічних одиниць з анімалістичним компонентом. Розглянуто, які зооніми та зоосимволи використовують у зіставлюваних мовах, а саме українській та англійській. Показано проектування й перенесення рис характеру, манери поведінки та зовнішнього вигляду тварини на людину.

Ключові слова: зооніми, зоосимволи, фразеологічні одиниці.

The article examines the peculiarities of using phraseological units with an animalistic component. It is considered which zoonyms and zoosymbols are used in the compared languages, namely Ukrainian and English. The projecting and transference of animalistic character features, manner of behavior and appearance on a person is demonstrated.

Key words: zoonyms, zoosymbols, phraseological units.

Мета статті — ознайомити читача з маловивченим розділом ономастики, а саме зоонімією. Головним критерієм вибору теми є те, що і досі зоонімія як наука не є такою популярною серед науковців та мовознавців, хоча є досить цікавим матеріалом для вивчення та популяризації.

Зоонімія — це галузь ономастики, метою якої є дослідження власних назв тварин.

За допомогою цієї науки можна дізнатись про клички тварин, які поділяють на різні підкласи, а саме: кіноніми (клички собак), феліноніми (клички котів), гіппоніми (клички коней) та інші, а також дослідити особливості словотворення та в подальшому укладати словники, які сприятимуть глибшому опрацюванню зоонімів в українській мові [3].

Дуже часто можна зустріти зоофразеологізми, які виступають символами, адже символіка завжди має сакральне значення для будь-якого народу чи культури.

Розглянемо символіку при дослідженні фразеологічних одиниць (ФО) із зоонімічним компонентом в зіставлюваних мовах. У культурі України трапляються такі символи, як ворона (за допомогою цієї лексеми описуємо неухажність), їжак (часто описують людину, яка говорить щось зайве), в англійській мові — лексема *pig* (так характеризують інтелектуально обмежену людину), як-от у складі компаративної ФО: *as stupid as pig* [2].

Також є зооніми, які різняться в значеннях в обох мовах, наприклад лексеми *осел* (*donkey*) в українській мові використовують для наділення людини такою рисою характеру, як впертість (*впертий, як осел*), тоді як в англійській мові за допомогою неї позначаємо людину, яка є розумово обмеженою.

Насправді в повсякденному житті ми рідко вживаємо слова-символи, проте в українській мові є певні сталі одиниці, які використовуються у фольклорі, літературі, а саме: голуб, зозуля, сорока та ін., також часто бачимо фразеологізми, які мають у складі порівняльний компонент-символ: *голодний, як собака, худий, як тріска* [7], в англійській мові КФО є: *as brave as lion, as hungry as bear* [2].

В обох мовах можна виділити кілька груп ФО із анімалістичним компонентом, які позначають: соціальний статус, розумові здібності та риси характеру людини.

1. Зооніми із семантикою «соціальний статус»: укр. *бідний, як церковна миша* (позначаємо дуже бідну людину), *птиця ви-*

сокого польоту (людина, яка має владу у суспільстві), англ. *poor snake* (людина, яка потребує), *big fish* (людина, яка має авторитет в певній галузі).

2. Зооніми із семантикою «риси характеру людини»: укр. *мухи не образить* (говоримо про дуже чуйну і добру людину), *ні риба ні м'ясо* (нерішуча, слабка людина), англ. *tricky as monkey* (про хитру людину), *proud as a peacock* (зухвала, горда людина).
3. Зооніми із семантикою «розумові здібності»: укр. *курячий розум* (інтелектуально обмежена людина), *жуки в голові* (ненормальна людина), англ. *strange fish* (дивакувата людина), *clever dog* (позначаємо розумну людину).

Зоофразеологізми мають коріння ще із давніх часів, коли людина ототожнювала себе з природою і вважала себе її частинкою.

Ідіоми із аніمالістичним компонентом позначають деякі риси характеру, певні емоції тощо, до прикладу: *бджола (bee)* в обох мовах позначає працювиту людина (часто говоримо *працьовита, заклопотана як бджілка — as busy as bee*) [9], за допомогою лексеми *риба (fish)* — позначаємо мовчазну людину (*мовчить, як риба*) або наприклад зоонім *вівця (sheep)* — про покірну, смиренну людину.

Найчастіше в українській мові у ФО із зоонімічним компонентом бачимо такі лексеми: *собака, кіт, вівця, лисиця, вовк, курка, півень, горобець, заєць, ведмідь, баран, бик, осел, ворона, сорока* тощо.

В англійській мові найпопулярнішими тваринами у фразеології є: *cow, dog, cat, donkey, wolf, fox, monkey, bull, chicken, pig, sheep, goat, horse* та інші.

Цікавим є те, що зоофразеологізми поділяють на шість підгруп, а саме: маммоніми, іхтіоніми, орнітоніми, рептиліоніми, амфібіоніми та ентомоніми (інсектоніми).

Маммоніми — власні назви ссавців, диких та свійських тварин: слон, ведмідь, лисиця, кішка, горила та ін. [5, с. 55].

Іхтіоніми — назви риб. Їх використовують не тільки в науці, а й у фольклорі, тому поділяють на два класи: наукові (карась, лосось, сом та інші) та народні (окунець, краснопірка, чарноха тощо).

Лексема *риба* використовується у таких фразеологізмах: *битися, як риба об лід* (жити в скрутному становищі) [1, с. 170], *почуватися, як риба у воді* (почувати себе вільно) [1, с. 526] та інших.

Орнітоніми — це назви птахів. Часто саме птахи та їхня поведінка виступають символікою [6, с. 143]: *to go like a bird* (рухатися дуже швидко), *an old bird* (досвідчена людина).

Рептиліоніми — видові та родові назви рептилій; ця підгрупа має невеликий попит серед дослідників, але є досить цікавою: *пригріти змію біля серця* (прикидатись доброю людиною) [1, с. 586], *mad as a snake* — дивакувата людина [8, р. 181].

Амфібіоніми — назви земноводних, до яких відносимо жаб, раків, саламандр та інших: *червоний, як рак* (про людину, яка дуже хвилюється) [1, с. 444], *знати, де раки зимують* (про освічену людину) [1, с. 568].

Інсектоніми (ентомоніми) — назви комах. У сучасному мовознавстві трапляються такі фразеологізми: *робити з мухи слона* (про людину, яка перебільшує) [1, с. 832], *сонна муха* (повільна, млява людина) [1, с. 457], *a fly on the wheel* (описуємо людину, яка переоцінює себе). [8, р.112]

Отже, підсумовуючи, можна сказати, що ФО із зоонімічним компонентом є цікавою темою для досліджень, адже показують нам проектування рис наших «молодших друзів» на людину, як із позитивною, так і з негативною конотацією. Також при зіставленні бачимо спільні та відмінні риси вживання зоофразеологізмів у тій чи тій культурі, які створюються через стереотипи, що побутують у певній культурі.

Список використаних джерел

1. Білодід І. К. Словник української мови. Академічний тлумачний словник : в 11 т. Київ : ВЦ «Наукова думка», 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua/s/ats>
2. Галинська О. М. Природний код культури в українських і англійських інтертекстуальних фразеологізмах. *Філологічні трактати*. 2011. Т. 3, № 2. С. 45–51.
3. Ковалів Ю. І. Зоонім. *Літературознавча енциклопедія* : у 2 т. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 608 с.
4. Кунін О. В. Курс фразеології сучасної англійської мови. 2-ге видання, 1996. 288 с.
5. Марценюк О. Г., Ременяк С. В. Структурно-семантичні особливості англійських фразеологізмів-зоонімів та їх україномовні еквіваленти. *Молодий вчений*. 1.1 (113.1). С. 54–57. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-113.1-13>
6. Кузнцова І. В., Артеменкова О. К. Значення орнітонімів у складі англійськомовних фразеологізмів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. № 43. Т. 2. С. 142–146.
7. Словopedia. URL: <http://slovopedia.org.ua/>
8. The Oxford Dictionary of Idioms / ed. by Judith Siefring, 2nd ed. Oxford : Oxford Univ. Press, 2004. 352 p.
9. Macmillan Dictionary. Springer Nature Limited, 2009–2019. URL: <https://www.macmillandictionary.com/>